

A lírai hagyományok újraírása Borbély Szilárd *Halotti Pompa* c. kötetében

Az értelmezések útvesztői

A *Halotti Pompa* Borbély Szilárd egyik remekműve, játékos, posztmodern szöveghalmaz¹, amelyben a saját lírai szubjektumát rejti el barokkos műfajokban írt versek mögé, a *Jegyzetekben* pedig kiegészítve újsághírekkel, így egy új értelmezést kínálva az egész műnek. Az emberi létezés alapszituációi, mint pl. a halál, a lét bizonytalansága, a szenvedés, a bűn, alapvetően határozzák meg azt a közeget, amelyet a lírai hang megszólaltat és betölt. „A megszólalást az elnémulás, a hallgatás motiválja, illetve az elnémulás és a beszéd, a nyelv hiánya képezi létalapját a költői szónak” – írja Valastyán Tamás². A hiány itt feltételként szerepel a megértéshez; ez a hiány tulajdonítható a halálnak és a költő által megformált szónak is – tehát ebből arra következtethetünk, hogy a halál és a jelentés egy párt alkotnak a kötet egészében, központi motívumként.

Egy „egyéni” drámát vizsgál hol tárgyilagosan, hol pedig nagyon szubjektíven. Verseiben boncolgatja az ellentéteket – hogyan válhat a szeretetből percek alatt gyűlölet, a létezésnek azt az oldalát, ahol feleslegessé válhat minden tudás, mert a materiális valóság erősebbnek bizonyul, ám mégis a szellemi létezés ural és befolyásol mindent.³ A többségben vallásos műfajokra és keresztény jelképekre épülő költemények gyakran álcázzák és megkérdőjelezzik a hitet, a vallásos érzelmvilágot, és a szimbolikus szereplők (Jézus, Mária) is teljesen más szemszögből kapnak megvilágítást az olvasó számára. Máshogyan viselkednek és szerepelnek, mint ahogy azt megszoktuk a vallási mintákból.

Halotti Pompa – maga a cím ellentétre és asszociációra épül. Sugall valami titokzatosot, sejtet valamilyen emelkedettséget és elmúlást. A borítón Mantegna *A halott Krisztusa*⁴ látható, amely a középkor egyik legmeghatározóbb festménye. Már a kép megnevezése párhuzamba állítható a kötet címével, valamint utalhat Krisztus feltámadása a pompára, amely magában hordozza a megváltást, a pátoszt, az ünnepélyességet. Ha jobban szemügyre vesszük a kötetet, a kép és a grafikai elrendezés által nem éppen „mai” könyvről

1 MÁRTON László, *Visszajára fordítani. Borbély Szilárd: Halotti Pompa*, Jelenkor, 2005/4., 390–398.

2 VALASTYÁN Tamás, *A nyugtalanító csoda. Borbély Szilárd: Halotti Pompa*, Új Forrás, 2005/9., 85.

3 SZ. DEME László, *Egymásba kötött ellentétek. Borbély Szilárd: Halotti Pompa* = <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/1290/borbely-szilard-halotti-pompa-csokonai-szinhas-debrecen-iii-deszka-fesztival-daszsz-2009/>

4 FINY Petra, *Borbély Szilárd: Halotti Pompa*, Szépirodalmi figyelő, 2005/2., 113–114.

5 KRUPP József,
„Kitöröltt értelem”.
Borbély Szilárd:
Halotti Pompa =
<http://www.vigilia.hu/2006/2/krupp.htm>

6 Lucie
SZYMANOWSKÁ – KISS
SZEMÁN László, *Az igazi nevem nem ismerem*,
Pannonhalmi
Szemle, 2005/1.,
105.

7 KRUPP, Uo.

8 Uo.

van szó, hamarabb tudjuk elképzelni egy középkori szerző műveként, mint egy kortárs íróénak. A kötet alcíme – *Szekvenciák* – megerősítheti ezt a feltevést, ugyanis a szekvencia egy kedvelt középkori műfaj, leginkább vallási tematikájú, főleg Jézus cselekedeteit és szenvedését írja meg.

Egy következő értelmezésre a kötet fülszövege adhat okot, ahova az *Újszövetségből*, *Máté evangéliumából* egy apokrif idézet van elhelyezve: Péter és az adószedők története. Ám Borbély virtuózan tovább írja Jézus és Péter történetét. „Péter úgy tesz, ahogy Jézus meghagyta neki, a hal pedig – kinek szájában valóban van egy ezüstpéNZ – így szól: »Legyen ez a történet Emlékmű érte, aki kegyetlen Halász vagy; az ezüstpéNZért, amely a számban az Életet jelenti; és értem, akit ha visszadobsz a Vízbe, meghalok.«.”⁵ A fülszöveg nagyon aprólékosan kidolgozott, minden egyes szó a helyén van és funkcióval bír. Kiemelném itt az *Emlékmű* szónak a fontosságát, és rávilágítanék egy kapcsolatrendszerre. A *horatiusi monumentum* (c. 3, 30) című költeményére már említést tett egy korábbi interjújában: „*Emlékművet* akartam nekik [ti. a szüleinek] állítani, egy *monumentumot*.”⁶ Ahogy az ismeretes, a Bibliában Jézus halásznak nevezi Pétert, Borbélynál pedig a hal teszi ugyanezt, ebben az esetben a halat Jézussal azonosíthatjuk. Ez az értelmezés megfelel a biblikus definiálásnak. Azonban míg az *Újszövetségben* Péter halászként szerepel, addig Borbélynál már kegyetlen halász képében van megformálva, aki a halat kifogja és megöli. Ebben a felvetésben érthetjük úgy, hogy Péter megöli Jézust, azaz elárulja őt (itt is gondolhatunk az eredeti történetre, amelyikben Péter megtagadja Jézust).

Tehát a halál a hal metaforájában él, így a halat azonosíthatjuk a nyelvel. Mindenképpen érdekes hasonlat ez, hiszen a hal kétértelmű szó, és magába foglalja az elmúlás dekódolását. A hal meghal, partra vetődik a szájából – a nyelv eltávozik, kimúl, elnémul. Allegorikusan is érdemes megvizsgálni magát a halat: szeme van, és „a halál a hal vakságát, a nyelvből való kiszakadást hozza magával”⁷. Keressünk összefüggést a keresztény szimbolikában is! Tudjuk, hogy a hal Krisztus jelképe. Eszerint a hal lehet a krisztusi nyelv, ami az emberbe van rögzítve, kódolva születésétől fogva. Ebben az értelemben a hal minden olyan összöveg olvasója és ismerője, amely Istenhez vezethető vissza. Az *Emlékmű* tehát a halra, a hal gyilkosára és az életre utal (= ezüstpéNZ: „amely a számban az Életet jelenti”).⁸

A fülszöveg kulcsmondata véleményem szerint a következő: „legyen ez a történet Emlékmű érte” – amely nemcsak Péter és a hal kapcsolatára vonatkozik, hanem magára a kötet egészére is, célzás lehet a kötet tartalmára, ugyanis azt is monumentumként érzékelhetjük.

Ez a bibliai-mitologikus vonal magában hordoz egy másik szenvedéstörténetet is. A kötet elején, az ajánlásban két nevet olvashatunk. Ilonáét és Mihályét: „Ilonáért /1940. 01. 15.–2000. 12. 24./ és Mihályért /1933. 10. 03.–/”. Olyannak tűnik ez, mintha sírfelirat

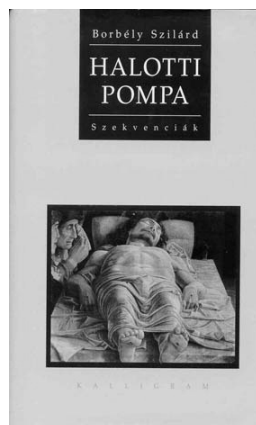
lenne, a születés- és elhalálozás dátuma olvasható ki belőle. A férfinél ez utóbbi időpont hiányzik. Ha a kötetet folyamatosan olvassuk, sejtésünk lehet arról, hogy a versekbe egy történet van beleszőve, annak következménye, érzelmi átélése, kérdések olvashatóak ki, amelyeket nem kell, hogy szükségszerűen egy egészbe foglalva értelmezzünk, külön-külön is megállják a helyüket. A könyv végén azonban ezeknek a ciklusoknak a magyarázatára kerül sor, a jegyzetapparátusban választ kapunk arra a kérdésre, hogy „kik is ők tulajdonképpen?” Egy szörnyűséggel elkövetett gyilkosság szálaira derül fény, és az áldozat az a két ember, akiknek a kötet ajánlása szól, azaz Borbély Szilárd szülei. Hogy az említett személyek tényleg a szülei a költőnek, azt alátámasztja több újsághír, amelyek ezzel a tragédiával foglalkoztak. A kegyetlen tragédiára 2000 decemberében került sor, egészen pontosan karácsony estéjén.⁹ Rablógyilkosság következtében a költő édesanyja elhunyt, édesapja pedig maradandó sérüléseket szenvedett. Ezt a lelki traumát dolgozza fel a költő a költeményein keresztül, és keresi a választ a mértekre, a bűnös miért nem kapta meg büntetését.

A tragikus rablógyilkosságra három idézetből kapunk utalást, tehát a szerzői én nem szólal meg közvetlenül, ám nehéz elvonatkoztatni a paratextustól az értelmezésnél. A gyilkosság szenteste történt, a Megváltó születésénél, Mária az Úrtól ajándékba kapott egy gyermeket, ugyanekkor a költő elveszítette édesanyját. Tehát a kereszténység legszebb ünnepéből percek alatt nagypéntek lett, így kapott helyet a kötetben a *Nagyheti Szekvenciák* ciklus, amelybe már a húsvét öröme nem fért bele, nem következik be a feltámadás, a megváltás. Mindenképpen meg kell említenem itt még egy fontos köteléket, amely összeköti a főszöveget és a jegyzetet: „...az az etikai törés, amely a bűn és bűnhődés keresztény logikája helyébe annak teljes tagadását állítja. A gyilkosságért senkit sem büntettek meg: ezzel a ténnyel számolnia kell a mű »világképének«.”¹⁰ Azt gondolom, ebből egyértelműen levonhatjuk azt a konzekvenciát, hogy a kötet a szülők keresztre feszítésének példázata, a költő saját és szülei kálváriájának tekinthető. A pompa akár halotti körmenet is lehet, azaz temetési szertartásként is értelmezhető a cím mögött autofikciós olvasati lehetőségként.

Felhívnom a figyelmet a cím tipográfiájára, a *Halotti Pompa* egy fekete keretbe van elhelyezve – ez növelheti a gyász érzetét; valamint a kötetben belül az ajánlás és az egyes ciklusok címei piros színnel vannak írva – ez utalhat a gyilkosságra, a vérre, a vérengzésre. A *Halotti Pompa* véleményem szerint az utóbbi idők egyik legjobban, legtudatosabban megformált könyve mind tartalmilag, mind grafikaileg. Mint Borbély más köteteinél, itt is erős az intermedialitás. A vizualitás a vizsgált kötet esetében előrevezető funkcióval bír, a kép kapcsolatban van a szöveggel, sejtet, utal az egyes ciklusok tartalmi mondanivalójára. Többek között ezért is kell kiemelni Borbély posztmodern költészetét, amely mindenképpen újat hoz a kortárs magyar irodalom élvonalába.

⁹ VALASTYÁN, I. m., 88.

¹⁰ KRUPP, Uo.

11 BORBÉLY Szilárd,
Halotti Pompa.
Szekvenciák,
Kalligram, Pozsony,
2006, 36. (a továbbiakban HP)

12 Angeológia =
angyalokkal foglalkozó tudomány.

13 HP 50.

A halál jelentése

A *Halotti Pompa* különböző szövegtípusait és képábrázolásait a halál különféle allegorikus, szimbolikus, metaforikus, tényleges, referenciális és alluzív megjelenítései uralják. A para- és intertextuális utalások mellett az élőbeszéd és a lírai textus kölcsönhatásban vannak, azaz kapcsolatot áll fent köztük, amelyben az egyik feltételezi a másikat és fordítva. A kötet három könyvből áll, melyek a következők: *Nagyheti Szekvenciák, Ámor & Psziché-szekvenciák, Hászid-Szekvenciák*. Három Könyv egy kötetbe foglalva, mind a három külön címmel ellátva. Ez a fajta megoldás Borbélynál persze nem újdonság, gondoljunk csak *A bábu arca* című kötetre, amelyben szintén két önálló, egymástól elkülönülő, ám mégis egymás létét feltételező darabról van szó. A Könyvek tematikailag és képileg is összefüggenek – mindhárom mozgatóereje a halál szimbólumában rejlik. A halál tulajdonképpen a *Halotti Pompa* alapjelképe, e mögé szövődik a kötet képi világa, és a halál kérdéskörét járja körbe a költő metaforákon, mitologikus történeteken, vallási síkon vagy éppen a hétköznapi roncsolt nyelven keresztül.

*A Szörnyű Nap Rád bámulunk,
a Testre, kit szült Mária.
Nem mozdul, hallgat, nem bocsát,
és nem támad fel már soha.*¹¹

A szekvencia műfaja erősen vallási karakterű, így ebben az értelemben a fenti sorok éppen a két legjelentősebb vallási példázatot foglalják magukba: a megbocsátást és a feltámadást, ezeknek is a kép telenségét. Hogy a költő ezt így kimondja, maga a lét, a nyelv kérdőjeleződik meg, és a dinamika, a ritmika relevánsan más és új lehet. A hiány érzetében beteljesedő, a halálban megújuló. A szekvencia magában hordozza az ismétlődés jelentését, így a fenti sorokból asszociálhatunk arra, hogy a keresztfán történő példátlan halál azóta is számtalanszor, időt és korlátokat nem ismerve, folytonosan megismétlődik, minden embernél kivételesen és egyedien; és a halál vég telenségében is újraismétlődik minden, ami addig volt. A *Halotti Pompa* szekvenciái e kettős jelentést hordozzák egyként magukban, és ebből vonható le különös, drámai hatásuk.

A halál jelentésének titkát nem mindig egyértelműen közli a költő, hanem vagy sejtetve, elrejtve, vagy az allegorikus értelmezést aknázza ki. Borbély Szilárd egyik kedvelt tudományága az angeológia¹², amelynek elemeit gyakran beépíti szövegeibe:

*Az örökké valóság
olyan, mint a Hajnal,
amelyre nem ébred
többé az Őrangyal.
(Aeternitas [3])*¹³

„A szándék, hogy nyelvet, metamorfikus reprezentációt találjon a halálnak, oly erős és kitartó e lírában, hogy gazdagon segítségül hívja a nemlét birodalmának az emberi tekintet, értelem és fantázia által feltérképezhető és hozzáférhető, azaz mitikus, korporális, vallási, tradicionális képi, könyörtelen megtapasztalási-procedurális, fikcionális-mediatív ábrázolásmódjait, nota bene mindig a *másik halála* kisajátításának több ezer éves történetét” – olvasható Valastyán Tamás tanulmányában a halál emblémájának megértése kapcsán.¹⁴ És voltaképpen e meghatározásban szereplő allegorikus-metaforikus elbeszélhetőség készíti fel az olvasót arra a látszólagos ellentmondásra, mely szerint a költői magatartásban keletkező és a meglétben születő hiány egymást éltető irreális elemek, ám ettől függetlenül szorosan összetartoznak. Ennek a két lehetetlennek a találkozásakor alakul ki az a bizarr dolog a versek értelmezésének kapcsán, amely végül magával ragadja a befogadót.

A halál meglétét azonban nem minden esetben írja meg metaforákon keresztül, hanem vannak részek, ahol a felszínre tör a költőből a nemlét durva, drasztikus, kegyetlen oldala is. Az *Aeternitas (3)* című versnél maradva megfigyelhetjük, hogy előjön a halál fizikális és érzéketlen mivolta, az emberi élet kioltásának leegyszerűsített, hétköznapias változata:

*Az örökké valóság
olyan, mint a fejsze,
amellyel egy gyilkos
vert valakit fejbe.*

Ha már ismerjük a kötet tárgykörének pretextusát, a költeményeket olvasva nem tudunk elvonatkoztatni attól a tényállástól, hogy verseinek soraiba saját szüleinek brutális meggyilkolását kódolta bele, szenvedéstörténetüket adja közre a lecsupaszított versnyelven keresztül. Azokat a momentumokat ragadja meg, amelyek talán a legfájóbbak számára, mintha egy manifesztumot fogalmazna meg, hogy közreadja fájdalmát, üzenjen vele az elkövetők számára, akik nem kapták meg kellő büntetésüket.

A baltát, fejszét, a fej szétverésének képét többször is újrírja, azaz az anya elvesztésének tudatalatti feldolgozását, gyászát, kálváriáját emeli ki:

*Kálvárián, ahol ölték
töredelmes Anyát verték
arcul egy nagy baltával.¹⁵*

Egy másik versében már kérdőre von a költő, keserűség van szavaiban, az elkövetők nem bűnhődtek meg, Borbély magára maradt, nincs vele Senki, nem óvja Senki, és nem vigyáz rá Senki sem.

- 16 HP 36. *Annak sebére gondolunk,
kit megöltek érettünk,
fejét szétverték a kövön.
17 HP 52. *Hol voltál akkor, kérdünk?*¹⁶*

A *HP* költői univerzumát leginkább a halál és a lét közti kötelék, annak szétválása és törése jellemzi. A költői nyelv az, amely a szövegekben a véghez vezet a dinamizmuson, képi és zenei lüktetésen keresztül, így a halál csak a lét folytonos lendületében valósulhat meg. Tehát a halál a lét felé történő elmozdulásban rejlik. Ezt a halál-motívumot a krisztusi passió egy-egy mozzanatának felvillantásával, interpretálásával, parafrázálásával tárja eléink a Könyv. Jézus egyetemes szenvedéstörténete és a szentestén történő gyilkosság cselekménye egy olyan látószögbe kerül, amelyből az ember személyes üdvtörténete kérdőjeleződik meg:

*Az embert váltsa meg más,
mert nem lesz több Feltámadás.*¹⁷

(Rosarium – A Végsőről)

A *Szabálytalan zsolozsma* szekvenciának a *Matutium*-része a költői nyelv mibenlétét, a költői megszólalás érvényességét, lírai meghatározottságát fejti ki:

*Krisztus, ő az! aki meghal
mindörökre, ó Remény,
mihez fogjon, aki nem vall,
nincsen már több költemény!*¹⁸

A Halotti Pompa kompozíciója

A *HP* három részből, három külön könyvből áll. Az első a *Nagyheti szekvenciák*, amely a kereszténység motívuma köré épül; a második az *Ámor & Psziché-Szekvenciák*, amely az ókori mitológiai háttérbe épül be; a harmadik pedig a *Haszid-szekvenciák*, amely a zsidó hitvilág szövegeit használja fel és írja át. Az Első és a Harmadik Könyv között található szorosabb összefüggést, mivel mindkét Könyv szembeeső az egyenes vonalú olvasásnak. Kétféle versből állnak össze – címmel ellátott költemények és számozott szekvenciák váltják egymást. Ez azért is érdekes, mert az efféle elrendezés megzavarja az olvasás linearitását. Minden verset egy szekvencia követ, amely szoros kapcsolatban van az előtte és a mögötte álló szekvenciákkal is. Mindemellett a könyvben szereplő intertextusok, vendég-szövegek, képek és a jegyzetapparátus is szorosan összefüggnek, így a könyv nem kimondottan a klasszikus értelemben vett verseskötet, hanem egy szorosan összetartozó, szövegileg vizsgálva egymás létét feltételező, szinkretikus kötet.

Borbély e három kulturális hagyomány felhasználásával írja meg a halál toposzát, bemutatva, hogy bizonyos hagyománytörténelmi sorokban a halál hogyan van jelen. Mitológiai szinkretizmust művel a költő, és olyan hagyományokat emel ki, melyek kapcsolatban állnak egymással. A kereszténység motívumköre párhuzamba állítható a zsidó hitvilággal, hiszen a kereszténység a zsidóságból nőtt ki. Az ókori mitológiai háttérben pedig az Apuleius-feldolgozást követi, azaz a test és lélek, élet és halál dualizmusát dolgozza fel. Ezt a test és lélek dialógust emeli be a keresztény kontextusba.

A húsvét előtti pár napra írt versek talán hívebben visszaadják a szekvencia kolostori műfajának sajátosságait, míg az *Ámor & Psziché-Szekvenciák* ciklus szabadabban él. De az első ciklusban, azaz a *Nagyheti Szekvenciák*ban is találunk mosolyra készítő profánt, mint pl. Szűz Máriáról megtudjuk, hogy boldog Anya a Marika. Közlebbinek érezhetjük a mindennapi nyelv használata miatt, és Borbély Szilárd ennek a ténynek tudatában van. Az első ciklusban észlelhető a kegyetlen gyilkosság mintegy a szakrális ősbűn ritualizált elemeként, ugyanúgy, mint a Passióban a Krisztus ruhája fölötti sorsvetés. A fiát sirató fájdalmas Szűz Anyára rávetül az anyját sirató fiú. „Az Amor Dei (Isten szerelme) szókapcsolatban különös jelentést kap a birtokos eset: a genitivus objectivus ezáltal a tárgy megsemmisíté-

Találd meg az otthonod, vegyes technika, reflexfólia, 50×70 cm, 2011

19 MÁRTON, I. M.,
395.

20 HP 106.

21 HP 131.

22 KOVÁCS Béla
Lóránt, „A nyelv a
legkegyetlenebb”.
Borbély Szilárd:
Halotti Pompa,
Debreceni Disputa,
2008/2., 43.

sét, összeroncsolását jelenti, s a gyilkos aspektust tovább erősíti az antikvitásból (legteljesebb formájában Apuleiustól) ránk hagyományozódott pogány Amor–Psyche, barokkos-magyarosan megfogalmazással élve, az Ámor–Psziché kettős.”¹⁹ Borbély hasonlóan jár el, mint ahogy a középkori himnuszköltészet tett, csak éppen a fonákjára fordítja – észreveszi a Teremtés leválasztását a megváltásról. Ennek az oppozíciónak a folyamatában kérdőre vonja a kereszténységet és annak lényegét. A megváltás visszavételének bejelentése, a létezés reménytelenségéből fakadó szubverzivitás majdhogynem ókeresztény jellegű költészetet hozott létre a *HP*-ban. Ezt az ókeresztény jelleget a kötet második ciklusa jól láthatóan kidomborítja, és egybeírja az ókori antikvitás egyik kulcsjelenetével, Ámor és Psziché „se veled, de nélküled” állapottal. Borbély Szilárdnál az evangéliumot hatja át az antikvitás szelleme. A görög istenek brutalitása és embertelensége a szeretetnek teljesen új, szadisztikus fölfogását képviseli:

*Énekét a Holtak, kiket Ámor
ölt meg, a Rettenetes. Kinek
négy szeme s négy szarva volt;
hátról nő és elöl férfi. Szíve hideg*²⁰
(XXX. A bűncelekmény emblémája)

Ámor és Psziché folyamatosan allegorikus-emblematikus értelmezést kap a kötet lapjain, vagyis a kortárs költő látszólag problémátlanul követi az évszázados értelmezési hagyományt. E kettősben Ámor a Testtel azonosítható, és ez ellentmond az eredeti jelentésnek, a Szeretetnek, akkor is, ha pusztán testi szerelmet értünk rajta. Akkor kerül közel egymáshoz a két értelmezés, amikor Ámor sötét oldala dominál, és ezáltal problematikussá válik a Test és Lélek dualizmusa. E problematika kapcsán megfigyelhető, hogy milyen motívumrendszeren keresztül bontakozott ez ki, és közben Borbély Szilárd milyen költői eszközökkel hasznosítja a modern tudomány (pszichoanalízis, agy kutatás, nyelvfilozófia) eredményeit, s hogyan illeszti be mindezt a megváltatlanság, a folyamatos istengyilkossággá változó hétköznapi bestialitás keresztény kontextusába.

A kötet utolsó szakasza, a *Haszid-Szekvenciák* különbözik leginkább az előző kettőtől. A nyelvet magától az Istentől és az angyaloktól eredeztetik. Az itt található költeményekben a nyelv maga az írás:

*És amikor ezt
Isten mormolva elolvasta, meglelt
a Mindenség, mint egy gondolat.*²¹

A betűknek a zsidó hitvilágban kiemelkedő jelentőségük van, kincsnek tekintik, amelyek a teremtés titkából őriznek mozzanatokot. És ezeket a titkokat csak az olvasással lehet feltárni. Tehát a teremtés eszköze a betű.²²

*mert a Messiás jóslatát
mindenki olvassa,
ki a szavak közé jutott
Ősfényt felkutatja.*²³
(Az olvasás szekvenciája [1])

23 HP 167.

A műfajok sokszínűsége a Könyvben

Borbély Szilárd a lírai és kulturális hagyományok széles spektrumához nyúlt, és ezeket építette szövegei közé. A textusokat olvasva, és a kötetben helyet kapó vizuális megoldásoknak köszönhetően érezhető a három kulturális hagyomány különválása, de mégis teljes a kép. Az intermediális eszközök által „klasszikus” kötetet tarthatunk kezünkben, a borítón látható reneszánsz festmény megteremtí az olvasóban az első benyomást a kötettről.

Már korábban említést tettem arról, hogy a kötet könyvekre, majd azok is alfejezetekre vannak tagolva. Az első két könyv alfejezetei (a harmadikat szándékosan hagyom ki, mert annak vizsgálata egy újabb tanulmány tárgya lehetne) és a versek címe miatt szeretnék egy kis megállót tenni. Minden fejezet és költemény címe egyben műfajmegjelölést is hordoz magában, mint pl. szekvencia, zsolozsma, példázat, embléma, planctus, rosarium (*Szabálytalan zsolozsma, Aeternitas, A mosoly emblémája, A halál enigmája*). Ezek a középkori kolostori irodalom műfajai közé sorolandók, így kaphatnak vallásos hangulatot a versek. Érdeemes a költeményekben megfigyelni azt, ahogyan a műfaji sajátosságokat őrzik. Kortárs költői pátoszt olvashatunk, a „Történetet”, és annak negatív kicsengését újra és újra. Próbálkozásnak, kitörésnek is tekinthetőek a sorok. Az egyes műfajok formai követelményeit nem tartják be a versek, ezért is figyelemfelkeltők a költemények megnevezései és azok tartalmi mondanivalója, hiszen a kapcsolatot köztük nagyon nehéz felfedezni. Mégis ezekhez a vallási karaktert magukban hordozó szövegtípusokhoz nyúlt. Szerintem azért lehet ez, mert talán ezek megnevezései egyfajta komolyságot és pátoszt, méltóságot kölcsönözhetnek a szövegeknek, amelyek viszont néhol durvák, nyersek és hétköznapi puritánok.

A *HP* a *Szekvenciák* alcímet viseli, ám ha megvizsgáljuk a szövegeket, antistrofikus szerkesztésmóddal találkozunk. Ez abban nyilvánul meg, hogy a versek nem tartják a szekvencia lírai formáját, ám tartalmilag mindenképpen közéjük sorolhatók. A szekvencia a latin *sequentia* szóból ered, mely követést, kíséretet jelent, a középkori kolostori irodalom fő műfaja. A 8–9. században keletkezett középkori keresztény, latin nyelvű szertartási kórusdal, amely azonos dallamra énekelt strófapárokából állt, később szólóénekké bővült. A 12. századra kialakult a szekvenciának egy újabb fajtája, a reguláris szekvencia, amely szabályos hangsúlyváltó vers, kétszótagos rímekkel. Az egész kötet a szenvedés tárgyát emeli ki, a bűntől egészen a lét

elvesztésének pillanataíig, ám a megbocsátásra már nem kerül sor. Krisztus szenvedését az egyetemes emberiségre vetíti ki, újra és újra, hol a katarzisba emelve, hol a legromcsoltabb nyelvbe helyezve, vagy éppen az egyes nyelvi rétegeket találóan elkülönítve szólaltatja meg. A strófa Borbélynál félbeszakad, megtörik. A kötet középső ciklusa negyven szonettből áll, és több állítás szerint éppen ezért a szonett antistrofikus felépítése miatt a szekvencia egyik alfajának tekinthető – így kaphatott helyet a *HP*-ban. Ha a könyv fülszövegét megvizsgáljuk, úgy tűnhet, hogy Borbély a kötet szerzőjeként műfordító is egyben. A főszövegben németül citált Angelus Silesius-versek műfordításait szerényen a kötetvégi jegyzetek közt helyezi el. A műfordítások azonban a költő saját versei, amelyek archaizáló nyelvhasználatuk miatt nem a főszöveg verseihez, hanem az azt keretező régi magyar versidézetekhez kapcsolódnak. Márton László arra a megállapításra jutott, hogy a mai magyar közhasznú nyelv (azaz a koiné) néha arra kényszerül, hogy átlépje saját árnyékát. És amelyik költő átlépi önmaga árnyékát, előbb-utóbb valamelyik barokkizált nyelvi kifejezőmódban fog kikötni.²⁴

Borbély Szilárd a vele készült interjúkban többször is megemlíti, hogy mekkora hatással van költészetére Gyöngyösi és Hajnal Mátyás nyelvzete, poétikája. Konkrét szövegbeli utalás nem található a *Halotti Pompában*, sokkal inkább műfaji beemelések. Gyöngyösi esetében kiemelném a *Rosarium* ciklust (Rózsakoszorú – amely szintén Jézus halálának történetét foglalja magába szakaszokra bontva, mitológiai hagyományba ültetve). A *Rózsakoszorú* tartalmaz olyan toposzokat, amelyek megjelennek a *Halotti Pompában* is – pl. a test, a bánat, az elhalálozás. Hajnal Mátyás emblematis költészetének elemeit használja előszeretettel, műfajmegjelölés céljából is.

Fentebb már említést tettem Angelus Silesius-fordításairól és átíratáról, aki nagyjából kortársa Gyöngyösinek és Hajnalnak. A barokk hangnemre valószínűleg ők lehetek hatással, azonban rendkívül figyelemre méltó a középkori műfajiság beemelése a szövegekbe. Úgy gondolom, nagy bátorságra vall a szerzőtől a több teljesen eltérő, vallásilag, társadalmilag és kulturálisan is különböző korszak egybejátszása.

A nyelv Borbély számára a léttel azonos, éppen ezért fordul a nyelvi sokszínűség kiaknázásához, mert ezt tartja az éltető elemnek. Nagyszerűen alkalmazza a hétköznapi nyelvi rétegeket is, nyíltan és szárazon kimond olyan világnézeti tapasztalatokat, amelyek bár meghökentően hatnak, mégis a sajátunknak érezzük azokat.

A *Halotti Pompa* tematikailag nagyon kényes témát dolgoz fel. Stílusában pedig a középkori műfajhagyományokat követi, és a jelenre vetíti. Bátran mer több kulturális közeget vegyíteni, amivel még inkább bizonyítható a befogadó számára az intellektuális lírai én. Borbély Szilárd kötete mérföldkő a kortárs magyar lírában.